

Biblioteka

„dereta vam predstavlja...”

Urednik izdanja

Aleksandar Šurbatović

Naslov originala

Richard Powers

THE OVERSTORY

Copyright © 2018 by Richard Powers
Serbian translation rights arranged
with Melanie Jackson Agency, LLC
through Katai & Bolza Literary Agents
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

ŠUMA NAD
ŠUMAMA

RIČARD PAUERS

Prevod sa engleskog
Milica Keckojević

 dereta

Za Ejdu

Najveća divota koju nam šume i polja pružaju jeste nagoveštaj da između čoveka i biljke postoji neka tajna veza. Nisam sam i neprimećen. One me pozdravljaju i ja pozdravljam njih. Njihanje grana u oluji za mene je i novo i staro. Iznenađuje me, a ipak mi nije nepoznato. Utiče na mene poput neke uzvišene misli ili lepog osećanja koje me obuzima, kad sam uveren da ispravno razmišljam ili dobro radim.

RALF VALDO EMERSON

Zemlja bi mogla biti živa: ne onako kako su mislili naši stari – osećajna boginja s ciljem i dalekovidnošću – već živa kao drvo. Drvo koje tiho postoji, nikad se ne kreće, osim što se povija na vetru, a ipak neprestano razgovara sa suncem i tlom. Koristi sunčevu svetlost, vodu i hranljive minerale da raste i menja se. Ali sve to radi tako neprimetno da mi se čini kako je stari hrast u parku isti kao kad sam bio dete.

DŽEJMS LAVLOK

Drvo... ono te gleda. Ti gledaš u drvo, ono te sluša. Nema prste, ne može da govori. Ali taj list... pumpa, raste, raste po noći. Dok spavaš, ti nešto sanjaš. Isto tako i drvo i trava.

BIL NAJĐI

K O R E N J E

U početku ne beše ničeg. Onda bi sve.

Potom, u parku iznad grada na zapadu, posle sumraka, iz vazduha, kao kiša počinju da padaju poruke.

Žena sedi na zemlji, naslonjena na bor. Njegova kora joj se snažno utiskuje u leđa, snažno kao sam život. Njegove iglice ispunjavaju vazduh mirisom, a u srcu šume bruji sila. Ženine uši prilagođavaju se najnižim frekvencijama. Drvo nešto govori, rečima pre reči.

Kaže: Sunce i voda su pitanja koja uvek zaslužuju odgovor.

Kaže: Dobar odgovor mora stalno iznova da se osmišljava, od početka.

Kaže: Svaki komadić zemlje mora da se shvati na nov način. Postoji više načina da se drvo razgrana nego što će ijedna kedrova olovka ikad pronaći. Možeš putovati svuda, a da pritom ostaneš potpuno miran.

Žena upravo to i radi. Signali pljušte oko nje kao seme.

Govor se noćas čuje nadaleko. Prevoji na jovi govore o davnim katastrofama. Vršci bledih cvetova patuljastog kestena otresaju polen; uskoro će se pretvoriti u bodljikave plodove. Topole ponavljaju glasine vetra. Persimoni i orasi iznose svoje ponude, a oskoruše krvavocrvene grozdove. Drevni hrastovi mahanjem saopštavaju proročanstva o

budućim vremenskim prilikama. Nekoliko stotina vrsta gloga smeje se jedinstvenom imenu koje su prinuđeni da dele. Lovori tvrde da čak ni smrt nije vredna neprospavane noći.

Nešto u miomirisu vazduha zapoveda ženi: Zatvori oči i misli na vrbu. Jecanje koje vidiš biće pogrešno. Zamisli trn akacije. U mislima nećeš pronaći ništa ni približno tako oštro. Šta to lebdi tačno nad tobom? Šta to sad pluta nad tvojom glavom – sad?

Uključuje se čak i udaljeno drveće: Kako god da nas zamisliš – kao uklete mangrove na štulama, naopako okrenute lopate muskatnog oraščića, čvornovata stabla slonovog drveta, uspravnu raketu drveta sal – to su vazda samo amputacije. Vaša vrsta nas nikad ne vidi cele. Bar polovinu ne vidite, možda i više. Pod zemljom uvek ima barem onoliko koliko i iznad nje.

U tome je nevolja s ljudima, njihov osnovni problem. Život teče pored njih, nevidljiv. Odmah tu, odmah pored. Stvara tlo. Omogućava kruženje vode. Razmenjuje hranljive materije. Utiče na vreme. Gradi atmosferu. Hrani, leči i štiti više živih vrsta nego što je čovek u stanju da izbroji.

Hor žive šume peva ženi: Da je tvoj um samo malo zeleniji, preplavili bismo te značenjem.

Bor na koji se oslanja kaže: Slušaj. Ovo moraš da čuješ.

NIKOLAS HOEL

Sad je vreme kestenja.

Ljudi kamenjem gađaju ogromna debla. Ove nedelje, to se dešava na bezbroj mesta, od Džordžije do Mejna. Gore u Konkordu, pridružuje im se Toro¹. Čini mu se da gađa neko svesno biće, koje, doduše, nema tako istančane osećaje kao on, ali s kojim je u krvnom srodstvu. *Stara stabla su naši roditelji, možda roditelji naših roditelja. Ako želite da saznate tajne Prirode, morate da ispoljavate više humanosti...*

U Bruklinu, na Prospekt Hilu, tek pristigli Jergen Hoel se smeje pljusku koji izaziva svojim hicima. Svaki put kad njegov kamen pogodi metu, sa drveta popadaju tovari hrane. Ljudi se smucaju okolo poput lopova, kestenovima izvađenim iz bodljikave ljuštore pune kape, džakove i manžetne pantalona. To je ta čuvena, svima

¹ *Henri Dejvid Toro* (Henry David Thoreau, 1817–1862), američki pisac, prirodnjak, transcendentalista, borac protiv poreza, kritičar razvoja, filozof i abolicionista. Poznat je po knjizi *Valden ili život u šumi*, eseju „Građanska neposlušnost”, meditacijama na temu jednostavnog života u prirodnom okruženju, pozivu na nenasilni otpor i građansku neposlušnost kao izrazima protivljenja nepravednoj državi. (Sve napomene u knjizi su redakcijske, osim ukoliko nije naznačeno drugačije.)

dostupna američka gozba – još jedna besplatna žetva u zemlji koja čak i svoje otpatke uzima pravo sa božje trpeze.

Norvežanin i njegovi prijatelji iz Bruklinškog brodogradilišta peku ovaj velikodušni poklon na velikoj vatri na šumskom proplanaku. Oprljeni kestenovi toliko podižu raspoloženje da se to ne da rečima opisati: slatki i slasni, bogatog ukusa kao medom preliveni krompiri, istovremeno jednostavni i tajanstveni. Bodljikava opna bocka, ali njeno *Ne* je više zavodničko začikavanje nego pravi otpor. Kestenovi *žele* da se oslobode svoje trnovite zaštite. Svaki od njih se dobrovoljno javlja da bude pojeden, kako bi ostali mogli da budu što dalje rasejani.

Te noći, opijen pečenim kestenjem, Hoel prosi Vaj Paus, Irkinju iz reda kuća sa skeletom od borovine, dva bloka udaljenom od njegovog boravišta, na obodu Fin Tauna. U prečniku od pet hiljada kilometra nema nikog ko bi se mogao usprotiviti njihovom braku. Venčavaju se pre Božića. U februaru su već Amerikanci. U proleće, kestenje ponovo cveta, duge, čupave mace njišu se na vetru kao beloglave ptice na sivkastozelenom Hadsonu.

Državljanstvo dolazi uz glad za neisparcelisanim svetom. Skupivši sva svoja pokretna dobra, par putuje na drugi kraj zemlje preko ogromnih površina američkog borovca, kroz mračne bukove šume Ohaja, isprekidane hrastovim gajevima Srednjeg zapada, sve do naseobine u okolni Fort De Mojna u novoj državi Ajovi, gde vlasti dele tek iscepkanu zemlju svakom ko je voljan da je obrađuje. Najbliže komšije udaljene su tri kilometra. Prve godine su poorali i posejali pedesetak jutara zemlje. Kukuruz, krompir i pasulj. Rad je surov, ali njihov. Za Jergena je to bolje nego da gradi brodove za ko zna čiju mornaricu.

Zatim dolazi prijijska zima. Hladnoća iskušava njihovu volju za životom. Noći u brvnari prepunoj šupljina lede im krv. Ujutru, da bi se umili, moraju da razbiju led u rezervoaru za vodu. Ali oni su mladi, slobodni i imaju volje – jedini investitori u sopstvenu budućnost.

Zima ih ne ubija. Još ne. Najcrnje očajanje u njihovom srcu otvrdnjava u dijamant.

Kad ponovo bude došlo vreme setve, Vaj će biti noseća. Hoel polaže uvo na njen stomak. Ona se smeje na njegov zastrašen izraz. – Šta kaže?

On joj odgovara svojim neuglađenim, praskavim engleskim. – Nahrani me!

Tog maja, Hoel otkriva šest kestenova skrivenih u džepovima radničke bluze koju je nosio onog dana kad je isprosio ženu. Polaže ih u zemlju zapadne Ajove, голу preriju bez ijednog drveta koja okružuje njegovu kolibu. Farma je stotinama kilometara udaljena od prirodnog staništa kestena, više od hiljadu od gozbe na Prospekt Hilu. Iz meseca u mesec, Hoel se sve teže priseća zelenih šuma Istoka.

Ali ovo je Amerika, gde ljudi i drveće prave najneverovatnije izlete. Hoel sadi, zaliva i razmišlja: *Jednog dana, moja deca će tresti stablo i jesti za džabe.*

* * *

Prvorođenče im umire u detinjstvu, od nečega što još nema ime. Mikrobi ne postoje, za sada. Bog je jedini otimač dece, krade čak i mesta za duše koja još čekaju da budu naseljena, prema nekom svom nejasnom voznom redu.

Jedan od šest kestenova ne niče. Ali preostalih pet Jergen Hoel uspeva da održi u životu. Život je borba između Tvorca i njegovog dela. Hoel postaje stručnjak za tu borbu. Održavanje kestenova u životu je luk i voda spram drugih ratova koje mora da vodi svakog dana. Krajem prve godine, polja su mu puna, a najbolja mladica visoka je više od pola metra.

U naredne četiri godine, Hoelovi dobijaju troje dece i nagoveštaj kestenovog sada. Mladice rastu vretenaste, smeđi izdanci su načičkani lenticelama. Bujno, reckavo, bodljikavo lišće prerasta grane na

kojima je niklo. Osim ovih mladica i nekoliko razbacanih krupnoplodnih hrastova u dolini, salaš je ostrvo u moru trave.

Čak su i tanušne mladice već od koristi:
 čaj od mladog drveća za srčane smetnje,
 lišće izdanaka za lečenje upala,
 hladan uvarak od kore za zaustavljanje krvarenja
 posle porođaja,
 ugrejane cecidije za otpadanje kože s pupka
 novorođenčeta,
 lišće skuvano sa žutim šećerom za kašalj,
 obloge za opekotine, lišće za punjenje madraca,
 ekstrakt za očajanje, kad je muka prevelika...

Godine se nižu, rodne i mršave. Iako su im prihodi skromni, Jergen primećuje trend rasta. Svake godine ore sve više zemlje. A i buduća radna snaga Hoelovih je sve brojnija. Vaj se pobrinula za to.

Drveće odebljava kao začarano. Kesten je brz: *dok jasen stigne do bejzbol palice, kesten je već zreo za komodu*. Sagni se da pogledaš mladicu, i ona će ti izbiti oko. Kako se debla izvijaju naviše, pukotine na njihovoj kori vrte se ukrug kao linije na štapu sa optičkom iluzijom spirale. Na vetru grane svetlucaju, menjajući boju od svetlozelene do tamnobraon. Klobuci lišća pružaju se u polje u potrazi za suncem. Talasaju se po vlažnom avgustu, onako kako Hoelova žena još ponekad ume da protrese nekada zlatastu kosu. U trenutku kad je rat ponovo zadesio mladu državu, pet stabala je već bilo preraslo onog koji ih je posadio.

Nemilosrdna zima '62. pokušava da uzme još jednu bebu. Zadovoljava se jednim drvetom. Narednog leta, najstarije dete, Džon, uništava još jedno. Dečaku nije bilo ni na kraj pameti da bi to što je pokidao polovinu listova za kobajagi novčanice moglo da ubije drvo.

Hoel čupa sina za kosu. – Kako ti se ovo dopada? A? – Udara dečaka otvorenim dlanom. Vaj je morala da se baci između njih kako bi zaustavila batinanje.

Mobilizacija stiže '63. Prvo odlaze mladi, neoženjeni muškarci. Jergen Hoel, kome su trideset dve, koji ima ženu, sitnu decu i nekoliko stotina jutara zemlje, dobija odlaganje. Nikad neće dobiti priliku da dâ svoj doprinos očuvanju Amerike. Ima on jednu manju zemlju koju treba da spasava.

A u Bruklinu, bolničar-pesnik koji neguje umiruće vojnike Unije, piše: *Verujem da vlat trave nije ništa manje od radnog dana zvezda*². Jergen nikad neće pročitati ove reči. Reči su za njega marifetluk. Njegov kukuruz, pasulj i bundeva – sve što raste, samo po sebi, bez reči, prenosi božju volju.

Još jedno proleće i na tri preostala drveta otvaraju se krem-beli cvetovi. Behari mirišu oštro, kiselkasto, na divljač, kao iznošene cipele ili smrdljivo rublje. Potom stiže šačica slatkih plodova. Čak i tako skromna berba podseća čoveka i njegovu iscrpljenu ženu na ono blago koje je padalo s neba i koje ih je spojilo, jedne noći u šumama istočnog Bruklina.

– Biće ih pune košare – kaže Jergen. U mislima već pravi hleb, kafu, čorbe, kolače, sosove, sve one poslastice koje su starosedeoци umeli da naprave od ovog drveta. – Višak možemo da prodajemo, u gradu.

– Božićni darovi za komšije – odlučuje Vaj. Ali zapravo će komšije morati da ih održavaju u životu tokom surove suše koja je nastupila te godine. Još jedan kesten se suši u sezoni tokom koje se čak ni na budućnost ne može potrošiti ni kap vode.

Godine prolaze. Smeđa stabla polako postaju siva. Budući da u preriji ima tako malo meta oko kojih bi se vredelo potruditi, tokom sušne jeseni munja udara u jedan od preostala dva kesteni. Drvo koje je moglo lepo da posluži za sve i svašta, od kulevke do

² Stih iz pesme Volta Vitmena *Pesma o meni*, XXXI. Prevod Ivan V. Lalić (BIGZ).

mrtvačkog sanduka, nestaje u plamenu. Ostalo ga je jedva za jedan tronožac.

Jedini preostali kesten nastavlja da cveta. Ali nema drugih behara koji bi mogli da se odazovu njegovim. U krugu od bezbroj kilometara nema nijednog parnjaka, tako da kesten, iako istovremeno muško i žensko, ne može sam sebe da oplodi. Pa ipak, ovo drvo čuva tajnu utkanu u tanak, živ valjak ispod kore. Njegove ćelije slede drevnu formulu: *Pritaji se. Čekaj*. Nešto u tom preživlom usamljeniku zna da se i neprikosnoveni zakon sadašnjosti može nadživeti. Čeka ga posao. Zvezdani posao, ali istovremeno ukorenjen u zemlju. Ili kao što kaže onaj bolničar što neguje umiruće vojnike Unije: *Hladno stoji i sabrano pred milionom svemira*.³ Hladan i smiren kao šuma.

Farma preživljava haos božje volje. Dve godine posle Apomatoksa⁴, između oranja, setve, okopavanja, čupanja korova i žetve, Jergen završava novu kuću. Usevi stižu i troše se. Hoelovi sinovi gaze brazde kraj svog oca koji tegli kao vo. Čerke se udaju po obližnjim farmama. Sela bujaju. Prašnjava staza kraj farme pretvara se u pravi put.

Najmlađi sin radi u Poreskoj upravi okruga Polk. Srednji postaje bankar u Ejmsu. Najstariji sin, Džon, ostaje s porodicom na farmi i, kako njegovi roditelji posustaju, preuzima posao. Džon Hoel u posao unosi brzinu, progres i mašine. Kupuje parni traktor koji može da ore, vrše, žanje i vezuje snoplje. Dok radi, grmi kao da je izašao iz pakla.

³ Stih iz pesme Volta Vitmena *Pesma o meni*, XLVIII. Prevod Ivan V. Lalić (BIGZ).

⁴ Bitka kod Apomatoksa u Virdžiniji je tokom Američkog građanskog rata bila poslednja bitka konfederalne vojske Severne Virdžinije pod zapovedništvom generala Lija. Vojsku Unije predvodio je general Grant. Vođena je početkom aprila 1865. godine. Južnjaci su bitku izgubili, nakon čega je potpisana predaja i okončan rat na tlu Virdžinije.

Za poslednji preostali kesten sve ovo se dešava u roku od nekoliko novih pukotina, u nekoliko centimetara dodatih godina. Drvo odebljava. Kora mu se spiralno uvija naviše, kao na Trajanovom stubu. Njegovi reckavi listovi nastavljaju da pretvaraju sunčevu svetlost u tkivo. Ne samo da opstaje, ono napreduje – lopta zelenog zdravlja i jedrine.

A drugog juna u novom veku Jergena Hoela zatičemo u krevetu, u hrastovinom opervaženoj sobi na spratu kuće koju je sagradio, u spavaćoj sobi koju više ne napušta; gleda kroz kosi prozor na jato lišća koje se kupa i presijava na nebu. Parni traktor njegovog sina tutnji gore na najsevernijoj njivi farme, ali Jergen Hoel pogrešno misli da je to oluja. Grane bacaju šarenu senku na njegovo lice. Nešto u tim zelenim, reckavim listovima – san koji je davno sanjao, vizija napretka i procvata – ponovo izaziva onu gozbu koja pljušti oko njegove glave.

Pita se: šta to tera koru tako pravog i debelog drveta da se onako uvija i krivi? Da nije obrtanje Zemlje? Možda želi da privuče pažnju ljudi? Sedam stotina godina ranije, jedan kesten na Siciliji, obima preko pedeset metara, zaklonio je od besne oluje špansku kraljicu i stotinu njenih konjanika. To drvo će za više od sto godina nadživeti čoveka koji nikad nije čuo za njega.

– Sećaš li se? – pita Jergen ženu koja ga drži za ruku. – Prospekt Hil? Kako smo jeli te noći! – Klima glavom u pravcu lišćem obraslih grana, prema zemlji koja se prostire iza njih. – To sam ja dao tebi. A ti si meni dala... sve ovo! Ovu zemlju. Moj život. Moju slobodu.

Ali žena koja ga drži za ruku nije njegova Vaj. Ona je umrla pre pet godina, od plućne infekcije.

– Spavaj sad – kaže mu unuka, spuštajući mu ruku na usahle grudi. – Mi smo odmah tu, u prizemlju.

Džon Hoel sahranjuje oca ispod kestena koji je ovaj posadio. Sada nekoliko raštrkanih grobova okružuje metar visoka ograda od

kovanog gvožđa. Drvo baca senku podjednako štedro i na žive i na mrtve. Stablo je toliko odebljalo da Džon više ne može da ga obgrli. Najniži venac preživelih grana odavno je van domašaja.

Hoelov kesten postaje znamenitost, farmeri ga zovu *drvo stražar*. Porodice koje nedeljom odlaze na izlete, orijentišu se prema njemu. Meštani usmeravaju putnike pomoću tog usamljenog svetionika u moru žita. Farma napreduje. Ima početnog kapitala za razmnožavanje i proširivanje. Sad kad oca nema, a braća su se osamostalila, Džon Hoel može da juri za najnovijim mašinama. Njegova garaža puni se žetelicama, vršalicama i balirkama. Putuje u Čarls Siti da bi video prvi dvocilindrični traktor benzinac. Čim su provučene prve telefonske linije, on se prijavio, iako ga je to koštalo čitavo bogatstvo i nikom u porodici nije bilo jasno čemu bi uopšte moglo da služi.

Sin imigranta podleže bolesti napretka godinama pre nego što se pojavio efikasan lek protiv nje. Kupuje kodak br. 2 brauni. *Vi samo pritisnite dugme, mi ćemo uraditi sve ostalo*. Film mora da šalje u De Mojn na razvijanje i izradu fotografija; ti troškovi će uskoro višestruko prevazići vrednost aparata od dva dolara. Fotografiše ženu u haljini od indijskog platna, iskrivljenog osmeha, nagnutu nad novom mehaničkom presom za rublje. Fotografiše decu kako voze kombajn i jašu kljakave radne konje koji kaskaju za vršalicom. Fotografiše porodicu u najboljim uskršnjim odelima, pridavljenu kravatama i povezanu kopicama. Kad od njegove male poštanske marke Ajove ne ostane više ništa što bi se dalo fotografisati, Džon okreće aparat prema Hoelovom kestenu, svom vršnjaku.

Pre nekoliko godina najmlađoj ćerki je za rođendan kupio zoo-praksiskop, koji joj je brzo dosadio, pa je samo on nastavio da se igra njim. Sada mu te eskadrile gusaka u letu i parade propetih divljih konja koje oživljavaju kada se stakleni doboš okreće golicaju mozak. Pada mu na pamet grandiozan plan, kao da ga je on lično

izmislio. Odlučuje da, ono godina što mu je preostalo, snima drvo i da vidi kako bi izgledalo ako bi ga ubrzao do brzine ljudske žudnje.

U radionici za alatke pravi stativ. Na uzvišenje kraj kuće postavlja polomljen žrvanj. I tako, prvog dana proleća godine 1903, Džon Hoel namešta br. 2 brauni i pravi portret u punoj visini kestena stražara koji tek počinje da lista. Tačno mesec dana kasnije, sa istog mesta i u isto vreme, pravi novi snimak. Svaki dvadeset prvi u mesecu zatiče ga na uzvišenju. To se pretvara u ritualnu predanost, čak i po kiši, snegu i ubistvenoj vrućini, njegova lična liturgija u Crkvi rastućeg biljnog boga. Žena ga nemilosrdno pecka, a s njom i deca. – Džon čeka da drvo uradi nešto zanimljivo.

Kad je složio prvih dvanaest crno-belih fotografija iz prve godine i počeo da ih prevrće palcem, pokazalo se da one malo toga govore u prilog njegovom poduhvatu. U jednom trenutku, drvo ni iz čega stvara lišće. U sledećem, sve što ima kao žrtvu prinosi zgušnjutoj svetlosti. Inače, grane jednostavno preživljavaju. Međutim, farmeri su strpljivi ljudi, očvrslili na iskušenjima surove klime, i da nisu zaraženi snovima o stvaranju, malo koji bi nastavo da, iz proleća u proleće, iznova ore i seje. Dvadeset prvog marta 1904. Džon Hoel se ponovo penje na svoje uzvišenje, kao da i on na raspolaganju ima još kojih sto-dvesta godina, da dokumentuje ono što nam vreme večno skriva pod samim nosom.

Hiljadu i po kilometara istočno, u gradu gde je majka Džona Hoela šila haljine a njegov otac gradio brodove, pre nego što se iko opasujljo, dolazi do katastrofe. Ubica se ušunjao u zemlju iz Azije, u drvetu kineskog kestena namenjenog otmenim baštama. Jedno drvo u Zoološkom vrtu u Bronksu navlači oktobarske boje u julu. Lišće se kovrdža kao oprljeno, poprima boju cimeta. Po nabrekloj kori šire se narandžaste mrlje. Drvo se ugiba i na najblaži dodir.

U roku od godinu dana, narandžaste mrlje išaraće sve kestenove u Bronksu – rasplodna tela parazita koji je već ubio svog domaćina. Svaka infekcija ispušta horde spora u kišu i vetar. Gradski baštovani organizuju protivnapad. Seku zaražene grane i spaljuju ih. Iz vagona koje vuku konji prskaju drveće krečom i plavim kamenom. Ali na taj način uspevaju jedino da, preko sekira kojima seku žrtve zaraze, prenesu spore. Jedan naučnik u njujorškoj Botaničkoj bašti uspeva da identifikuje ubicu kao dotad nepoznatu gljivicu. Objavivši rezultate, napušta grad da bi se spasao letnje vreline. Kada se posle nekoliko nedelja bude vratio, u gradu neće zateći ni jedan jedini kesten vredan spasavanja.

Smrt juri preko Konektikata i Masačusetsa, preskačući po nekoliko desetina kilometara godišnje. Na stotine hiljada stabala pada kao pokošeno. Cela zemlja u neverici posmatra kako nestaju neprocenjivi kestenovi Nove Engleske. Drvo koje se koristi za kožarsku industriju, za železničke pragove, vagona, telegrafске stubove, gorivo, ograde, kuće, štale, radne i trpezarijske stolove, klavire, sanduke i hartiju, za neograničenu, besplatnu hladovinu i hranu – drvo s najviše sakupljanim plodovima u državi – nestaje.

Pensilvanija pokušava da napravi tampon-zonu u širini od nekoliko stotina kilometara preko cele države. U Virdžiniji, na severnom obodu najbogatijih kestenovih šuma u državi, ljudi pozivaju na religijski preporod kako bi se očistili od greha koji je prouzrokovao zarazu. Američko savršeno drvo, kičma ruralne ekonomije, savitljiva, izdržljiva sekvoja Istoka s preko pedeset primena u industriji – svako četvrto drvo u šumama koje se prostiru površinom od osamdeset miliona hektara od Mejna skroz dole do Zaliva – osuđeno je na propast.

Vesti o zarazi ne stižu do zapadne Ajove. Džon Hoel se vraća na svoje uzvišene svakog dvadeset prvog u mesecu, kakve god bile

vremenske prilike. Hoelov kesten nastavlja da podiže lestvicu rasta svoje krošnje. *Nešto je naumio*, misli farmer, pretvarajući svoj usamljenički poduhvat u filozofiju. *Ima plan*.

Noć uoči svog pedeset šestog rođendana Džon se budi u dva po ponoći, pipkajući po krevetu kao da nešto traži. Žena ga pita šta mu je. On joj kroz stisnute zube odgovara: – Proći će. – Osam minuta kasnije već je mrtav.

Farmu nasleđuju njegova dva najstarija sina. Stariji, Karl, želi da ukine nepovratni trošak foto-rituala. Frenk, mlađi, ima potrebu da opravda deceniju očevog opskurnog istraživanja tako što će ga nastaviti podjednako tvrdoglavo kao što drvo širi svoju krošnju. Posle više od stotinu kadrova, najstariji, najkraći, najsporiji i najambiciozniji nemi film ikad snimljen u Ajovi počinje da nagoveštava nameru drveta. Prelistavanje snimaka otkriva kako se glavni akter pruža i opipava oko sebe, tražeći nešto na nebu. Parnjaka, može biti. Više svetlosti. Opravdanje postojanja.

Kad se Amerika napokon pridružila požaru koji je zahvatio svet, Frenk Hoel je poslat u Francusku sa Drugim konjičkim pukom. Prethodno je od svog devetogodišnjeg sina, Frenka Mlađeg, iskamčio obećanje da će nastaviti da slika drvo do očevog povratka. To je godina dugoročnih obećanja. Ono što nedostaje njegovoj mašti dečak nadoknađuje poslušnošću.

Čista sudbina izvodi Frenka Starijeg iz kotla Sen Mijela samo da bi ga rastočila minobacačkom minom u Argonu, kraj Monfokona. Nije ga ostalo ni za jednu kutiju od borovine koju bi porodica mogla da zakopa. Stoga prave vremensku kapsulu od njegovih kapa, lula i satova, i sahranjuju je na porodičnom imanju, ispod drveta koje je, tokom jednog kratkog trena, fotografisao svakog meseca.

Da je Bog imao brauni, mogao je da snimi kratak animirani film na drugu temu, lebdeću zarazu trenutak pre nego što će se obrušiti niz Apalače i zariti pravo u srce zemlje kestena. Kesteni Severa su bili veličanstveni. Ali južnjačka stabla su bogovi. Gotovo da su jedini stanovnici šuma koje se prostiru kilometrima. U obe Karoline, rastu stabla starija od Amerike, široka po tri metra i visoka preko trideset. Čitave šume kestenova cvetaju belim oblacima koji se valjaju dolinama. Mnoga planinska naselja izgrađena su od tog divnog drveta pravilnih šara. Od samo jednog stabla može se dobiti i do četrnaest hiljada daščica. Prostirke od opalih plodova, duboke bezmalo do kolena, hrane čitave države, svaka godina je plodna godina.

Sad bogovi umiru, svi odreda. Ni sva ljudska domišljatost ne može da zaustavi katastrofu koja se valja preko kontinenta. Zaraza se širi duž planinskih venaca, ogoljeva vrh za vrhom. S vidikovca nad južnim planinama može se videti kako se stabla pretvaraju u sivkastobeke skelete, kao da se talas smrti širi iz nevidljivog centra. Drvoseče jure iz države u državu ne bi li posekle ono malo stabala do kojih gljivica još nije stigla. Tek uspostavljena Uprava za šume ih podstiče. *Iskoristite barem drvo, dok ne bude uništeno.* No u toj spasilačkoj misiji ljudi ubijaju i ono drveće koje možda krije tajnu otpora.

Petogodišnjakinja iz Tenesija, koja je videla prve narandžaste mrlje u svojim čarobnim šumama, svojoj deci neće imati da pokaže ništa drugo do slika. Oni nikad neće videti zrele, raskošne odore drveta, nikad neće upoznati prizore, zvuke i mirise iz detinjstva svoje majke. Milioni mrtvih panjeva puštaju izdanke koji istrajavaju, godinu za godinom, pre nego što ih ubije infekcija koja, sačuvana u tim upornim mladicama, neće nikad nestati. Do 1940, gljivica odnosi sve, skroz do najudaljenijih gajeva u Ilinoisu. Četiri milijarde stabala u svom prirodnom staništu odlaze u legendu. Osim

nekoliko tajnih džepova otpora, ostaju samo kestenovi koje su pioniri odneli daleko, u države van domašaja letućih spora.

Frenk Hoel Mlađi održava obećanje dato ocu, dugo nakon što se očeva slika utopila u mutna, crno-bela, preekspanirana sećanja. Svakog meseca dečak stavlja novu fotografiju u limenu kutiju bombona za kašalj. Nije prošlo mnogo, a on je već postao adolescent. Zatim mladić. Ponavlja postupak onako kao što čitava familija Hoel slavi Dan svetog Olafa, iako se više niko ne seća kakav je to praznik.

Frenk Mlađi ne pati od viška mašte. Ne čuje čak ni sopstvene misli: *Sasvim je moguće da ja mrzim ovo drvo. Sasvim je moguće da ga volim više nego što sam voleo oca.* Misli ne znače ništa čoveku koji nema nijednu ličnu želju, čoveku rođenom pod drvetom za koje je prikovan i osuđenom da pod tim istim drvetom i umre. *Ovo drvo nema šta da traži ovdje. Nikom nije od koristi osim ako ga ne posećemo.* No, ima meseci kad se, kroz aparat, njegovim iznenađenim očima čini da je krošnja koja se širi u stvari šablon smisla.

Leti, voda se penje kroz ksilem i kao sprej pršti iz miliona sitnih usta na poleđini listova, stotine litara dnevno isparava kroz prozračnu krošnju u vlažan vazduh Ajove. S jeseni, žuto lišće ispunjava Frenka Mlađeg nostalgijom. Zimi, gole grane škripe i bruje nad snežnim nanosima, obli uspavani pupoljci gotovo zlokobni u iščekivanju. Ali na jedan trenutak svakog proleća, bledezelenе mace i krem-beli cvetovi ulivaju misli u glavu Frenka Mlađeg, misli s kojima on ne zna šta bi.

Treći Hoel fotograf nastavlja da slika, baš kao što je nastavio da ide u crkvu još dugo nakon što je shvatio da je čitav verujući svet obmanut bajkama. Životu Frenka Mlađeg taj besmisleni fotografski ritual daje neupitnu svrhu koju mu čak ni zemljoradnja nije podarila. To je redovna mesečna vežba u poklanjanju pažnje nečemu što

ne zaslužuje ama baš nikakvu pažnju, stvorenju koje je podjednako nepokretno i ćutljivo kao sam život.

Tokom Drugog svetskog rata, kamara fotografija dostiže cifru od petsto komada. Jednog popodneva, Frenk Mlađi zastaje da ih prelista. Oseća se kao onaj isti dečak koji je sa devet godina nesmotreno dao jedno obećanje svom ocu. Samo što se drvo na filmu promenilo do neprepoznatljivosti.

Nakon što su sva zrela stabla u prirodnim staništima kestena nestala, Hoelov kesten je postao retkost. Iz Ajova Sitija dolazi jedan dendrolog da potvrdi glasine: kesten koji je preživeo holokaust. Novinar iz *Redžistera* piše reportažu o poslednjem savršenom američkom drvetu. *Više od hiljadu naselja istočno od Misisipija, u imenu ima reč „kesten”. Ali da biste ga uživo videli, morate da potegnete do jednog ruralnog okruga u zapadnoj Ajovi. Vozeći se od Njujorka do San Franciska novim međudržavnim auto-putem prosečenim duž Hoelove farme, obični ljudi vide samo izvor hladovine u samotnim jednoličnim prostranstvima pod kukuruzom i sojom.*

Tokom oštre zime februara 1965, br. 2 brauni otkazuje. Frenk Mlađi ga zamenjuje instamatikom. Kamara je sad već deblja od bilo koje knjige koju je pokušao da čita. Ali fotografije u snopu, sve do jedne, prikazuju samo to usamljeno drvo, zanemarujući zaprepasćujuću prazninu koju on tako dobro poznaje. Svaki put kad Frenk Mlađi otvori blendu aparata, farma mu je iza leđa. Fotografije kriju sve: dvadesete koje Hoelovima baš ne idu na ruku. Depresiju koja će ih koštati dvesta jutara zemlje i koja će pola familije odvući u Čikago. Radio-emisije zbog kojih su dva sina Frenka Mlađeg digla ruke od zemljoradnje. Jednog mrtvog Hoela na Južnom Pacifiku i dvojicu preživelih, obeleženih osećanjem krivice. Dirove i katepilare izložene u hangaru za mašine. Štalu koja će jedne noći, ispunjene kricima životinja, izgoreti do temelja. Na desetine veselih svadbi, krštenja, položenih diplomskih ispita. Pet-šest preljudba. Dva razvoda koji donose dovoljno tuge da ućutka čak i ptice

pevačice. Neuspešnu kandidaturu jednog od sinova za poslanika u državnoj skupštini. Sudski spor između rođaka. Tri neočekivane trudnoće. Dugotrajan gerilski rat Hoelovih protiv lokalnog pastora i pola luteranske parohije. Heroinski „ručni rad” i agens oranž koji sa sestricima i sinovcima stižu iz 'Nama. Zataškani incest, stalno prisutni alkoholizam, ćerku srednjoškolku koja je odbegla s profesorom engleskog. Kancere (dojka, debelo crevo, pluća), bolesti srca, pesnicu jednog radnika oguljenu u transporteru žitnog zrna, pogibiju deteta jednog rođaka u automobilskoj nesreći na maturskoj večeri. Bezbrojne tone hemikalija s nazivima kao što su rejdz, raundap i fajerstorm, patentirano seme proizvedeno tako da daje sterilne biljke. Proslavu pedesete godišnjice braka na Havajima i njene katastrofalne posledice. Preseljenje penzionisanih članova porodice u Teksas i Arizonu. Generacije loših odnosa, hrabrosti, popuštanja i iznenadnih izliva velikodušnosti: sve što bi ljudsko biće moglo nazvati *pričom* dešava se van okvira fotografija. Unutar njega, kroz stotine ciklusa godišnjih doba, postoji samo to jedno drvo, ispucala kora koja spiralno urasta u srednje godine, raste brzinom drveta.

Izumiranje se prikrada Hoelovoj farmi – svim porodičnim farmama zapadne Ajove. Traktori postaju monstuozni, železnički vagoni puni nitratnog đubriva preskupi, konkurencija prevelika i previše efikasna, margine suviše marginalne, a zemlja toliko istrošena neprestanim setvama da više gotovo da i ne daje profit. Svake godine po nekog komšiju proguta masivna, dobro vođena, nemilosrdno produktivna fabrika jedne jedine kulture. Kao svi ljudi na ovom svetu suočeni s katastrofom, Frenk Mlađi žmuri pred sudbinom. Zadužuje se. Prodaje jutra i prava. S kompanijama koje proizvode seme potpisuje ugovore koje ne bi smeo. Sledeće godine, ubeđen je – *sledeće godine će se*, kao i uvek, pojaviti nešto što će im doneti spas.

Sve u svemu, na sto šezdeset fotografija usamljenog diva koje su snimili njegov deda i otac, Frenk Mlađi dodaje još sedamsto

pedeset pet. Dvadeset prvog dana poslednjeg aprila svog života, Frenk Mlađi je vezan za krevet, stoga njegov sin Erik prelazi put od nekih četrdesetak minuta od svoje kuće do farme i smešta se na uzvišenju kako bi snimio još jednu crno-belu fotografiju, sada do samih ivica popunjenu raskošno olistalim granama. Erik pokazuje fotografiju starcu. To mu je lakše nego da ocu kaže kako ga voli.

Frenk Mlađi se mršti na ukus gorkog badema. – Slušaj. Ja sam dao obećanje i održao sam ga. Ti nikom ništa ne duguješ. Mani se već jednom te prokletinje.

Podjednakog uspeha bi imao i da je samom džinovskom kestenu naredio da prestane da širi krošnjju.

Za pet sekundi prelistavanja proleću tri četvrti veka. Nikolas Hoel prevrće svežanj od hiljadu fotografija, tražeći neko tajno značenje tih decenija. Sa dvadeset pet, na trenutak se vratio na farmu na kojoj je proveo svaki bogovetni Božić u životu. Ima sreće što je uspeo da stigne, s obzirom na otkazane letove. Snežne mećave nadiru sa zapada, prizemljujući avione širom zemlje.

Došao je sa svojimima kako bi bili sa bakom. Sutra će, iz svih krajeva države, pristići još rodbine. S prelistavanjem fotografija, vraćaju mu se sećanja na farmu; praznici u detinjstvu, ceo klan okupljen oko ćurke ili u horu peva božićne pesme, ivanjdanske zastave i vatrometi. Sve je to nekako utkano u ovo animirano drvo, okupljanja u svim godišnjim dobima, druženje sa rođacima u danima istraživanja i kukuruznim poljima omeđene dosade. Okrećući slike unazad, Nikolas ima utisak da se godine gule kao nakvašeni tapeti.

I životinje, uvek životinje. Prvo psi – posebno onaj s tri noge što bi podivljao od radosti čim Nikova porodica skrene na dugačak šljunkovit kolski prilaz. Pa topao konjski dah i oštre kravlje čekinjne. Zmije koje se uvijaju oko požnjevenih stabljika. Zečje rupe dole kod poštanskog sandučeta o koje su se većito saplitali. Jednog jula,

ispod prednjeg trema su izmилele poludivlje mačke; mirisale su na misteriju i ukiseljeno mleko. Mali pokloni u vidu mrtvih miševa na zadnjem pragu kuće.

Tih pet sekundi filma vraćaju mu primalne scene. Šunjanje kroz mašinski hangar, sa svim onim motorima i tajanstvenim alatkama. Sedenje u kuhinji zakrčenoj Hoelovima, udisanje mirisa buđavog, ispućalog linoleuma dok veverice šušketaju u gnezdim skrivenim u skeletu zidova. Sati kopanja sa dva mlađa rođaka, njihove starinske lopatice sa sedefnim drškama prosecaju rov kroz zemlju koja bi, ubeđuje ih Nik, uskoro trebalo da postane magma.

Sedi gore u radnoj sobi svog pokojnog dede, za radnim stolom s rol-poklopcem, proučavajući projekat koji je nadživeo četiri generacije svojih tvoraca. Od svih drangulija strpanih u kuću na farmi Hoelovih – stotina tegli za biskvite i staklenih kugli u kojima pada sneg, kutija na tavanu sa svedoćanstvima njegovog oca, orgulja s nožnim mehom spasenih iz crkve u kojoj je kršten njegov praded, starinskih igraćaka koje su pripadale njegovom ocu i stričevima, čunjeva za kuglanje od polirane borovine i neverovatnog grada koji pokreću magneti ispod ulica – ovaj svežanj fotografija je jedino skriveno blago farme koje mu nikad nije dosadilo. Na svakoj slici predstavljeno je samo to drvo na koje se toliko često peo da bi i sad žmureći mogao da se uzvere do vrha. Ali dok prelistava svežanj, drveni korintski stub pod njegovim rukama bubri, budi se i oslobađa. Tri četvrt veka prolazi dok izrecituješ *Oče naš*. Jednom je, kao devetogodišnjak, došavši na farmu za Uskrs, toliko puta prevrteo svežanj da ga je deda ošamario i sklonio slike na najvišu policu ormana punog kuglica naftalina. Čim su se odrasli vratili u prizemlje, Nik se popeo na stolicu i ponovo zaronio u fotografije.

Na to, taj amblem Hoelovih stekao je pravo rođenjem. Nijedna druga porodica u državi nije mogla da se pohvali ničim ni približno tako uvrnutim kao što je višegeneracijski fotografski projekat. Pa ipak, odrasli kao da su se zakleli da nikada ne progovore o tome

kuda on vodi. Ni baka i deda, ni njegov otac, nisu mogli da mu objasne koja je svrha albuma. Deda mu je rekao: – Ja sam obećao svom ocu, a on je obećao svom. – Ali nekom drugom prilikom isti taj čovek će reći: – Tera te da malo drugačije razmišljaš o stvarima, zar ne? – I zbilja je tako bilo.

Upravo na farmi je Nik i počeo da crta. Skicirani dečaćki snovi – rakete, strani automobili, mnogoljudne vojske, zamišljeni gradovi, svake godine sa sve više detalja. Sve prirodnije teksture, proučavane na licu mesta – šuma dlaka na leđima gusenice i mape oluja u šarama podnih dasaka. Baš tu je, opijen prelistavanjem albuma, po prvi put počeo da crta grane. Za Četvrti jul ležao bi pod gustom krošnjom dok su svi ostali nabacivali potkovice⁵. U tom neprestanom deljenju bilo je izvesne geometrije, između različitih debljina i dužina postojao je balans koji njegove umetničke veštine nisu bile u stanju da prikažu. Crtajući, pitao se kakav bi to trebalo da bude njegov mozak da bi, među stotinama listova koji krase samo jednu granu, mogao da razlikuje svaki pojedinačni i da ga prepoznaje sa istom lakoćom s kojom prepoznaje lica svojih rođaka.

Još jedno prelistavanje čarobnog filma i, brže no što je crno-belom brokoliju potrebno da se ponovo pretvori u diva što para nebo, devetogodišnjak koji je popio šamar od dede postaje deran, zaljubljuje se u Boga, moli se Bogu svake noći da ga spreči da masturbira zamišljajući Šeli Harper, ali mu molitva retko biva uslišena, udaljava se od Boga a približava gitari, hapse ga zbog pola džointa i osuđuju na šest meseci u „sivom domu” za maloletnike u blizini Sidar Rapidsa, i tu – satima skicirajući sve što može da vidi kroz prozore spavaonice premrežene čeličnom žicom – shvata da će život praveći neobične stvari.

Bio je ubeđen da će njegovu zamisao teško progurati. Hoelovi su bili farmeri, vlasnici prodavnice stočne hrane ili, kao njegov otac,

⁵ U pitanju je igra u kojoj se učesnici trude da nabace potkovicu na štap zaboden u zemlju, ili što bliže njemu.

Ričard Pauers
ŠUMA NAD ŠUMAMA

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura
Vesna Crepuljarević

Korektura
Sonja Milovanović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-317-7

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2020.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA doo**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**
KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизacija u publikaciji
Nародна библиотека Србије, Београд

821.111(73)-31

ПАУЕРС, Ричард, 1957–

Šuma nad šumama / Ričard Pauers ; prevod sa engleskog Milica Kecojević.
– 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2020 (Beograd : Dereta). – 591 str. ; 21 cm. –
(Dereta vam predstavlja ---)

Prevod dela: The Overstory / Richard Powers. – Tiraž 1.000. – Napomene uz tekst.

ISBN 978-86-6457-317-7

COBISS.SR-ID 20960777